

היש לברך על שתיית המים המאררים?

מאת הרב ישראל נאה שליט"א

האם הסוטה היתה צריכה לברך על שתיית המים? [ב]

הערה על מש"כ מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

א. בסי' טעמא דקרא' (במדבר נשא) למרן הגרח"ק שליט"א, השיב על השאלה: 'אם הסוטה היתה צריכה לברך על שתיית המים?' וז"ל:

”[א]. הנה ברכת הנהנין – פשיטא שאין מזכרת, כיון שנותן [הכהן] במים דבר מר – אינה נהנית. [ב]. וברכת המלוות – [? ראה להלן סוף אות ד] אם היא טמאה, בודאי אינה מזכרת, שאין מזכרין על העונש, כמו דאין מזכרין על חייבי מיתות זי”7. [ג]. אללא אפי’ יודעת בצירור שהיא טהורה, כיוון שתחילת עניינה בעברה – אין מזכרין על דבר שבא בעברה, כמ”ס הרשב”א (בשו”ת ח”א, יח), שאין מזכרין על השבת גזילה וחזרת רבית. לכל מלוא שקיומה בא ע”י עברה, אין מזכרין. א”כ גם האשה לא תצרך על שתיית המים המאחרים.”

מחלוקת בדיון זה

ב. יש חולקים בדין זה וסוברים, כי "אם האשה יודעת שהיא טהורה ואין נפשה קצה במעט העפר, תברך על המים 'שנ"ב', כי לא יהיו מרים לה"¹.

ונוסיף על דברי הגר"פ: הרי האשה יודעת שהיא טהורה, ויחולו עליה כל הברכות האמורות בפרשה, (סוטה כו.) ושונה ברצון גמור את המים, ולכן צריכה לברך. ובוודאי לשיטת הרמב"ן (במדבר ה, יח ועוד) הכותב, כי מעשה נסים נעשו במים. וז"ל: "והנכון בעיני כפשוטו, כי האשה בשתותה את המים ימתקו לה כשאר המים, ואח"כ בבואם בקרבה, אם נטמאה, יעוררו אותה, ותרגיש מיד המרירות בפיה ובקרבה" [ועי' יחומת אנד' (פר' נשא)]. צ"ב, מדוע לא הביאו הגר"ח ק שליט"א.

כעייז כתב ה'תפא"י (נגעים פ"ג מ"א או"ב ב'בועז'), דפשוט בעיניו דהכהן המשקה אותה, היה מברך אקב"ו וכו'. כנראה לא ראה ה'תפא"י את דברי ה'אבודרהס' והריב"ש ששובאו להלן.

ברכה על השקאת סוטה

ג. עדיין חסר קצת מן הספר כאן. כמה ראשונים מבארים, דאין הכהנים מברכים ברכה מיוחדת בהשקאת סוטה. ה'אבודרהם'² כותב, דהטעם הוא, משום ד'אין מברכין על הפורענות'.³ גם הריב"ש (סי' שצח) כ"כ: **"אין מברכין על הקלקלה,"**⁴ כמו שאין הכהן המשקה את הסוטה מברך". ברור שאין נפ"מ בזה, בין דין 'השקאה' לבין דין 'שתית המים', לטעם שמביאים ראשונים אלו.

1. ס' ידברי חכמים וחדידותס' (על הרמב"ם, להגר"א פוסק זצ"ל. הל' סוטה ג, טו).

2. ב'ברכת המצוות' (בתוך תשובת ר"י בן פלאט). וראה 'אנצ"ת' (ערך 'ברכת המצוות' עמ' תקכב).

3. כמגילה (לא :) וב'במ"ר' (נשא ו'ספרי' שם) : "שאם היתה טמאה **פורענות** פוקדתה מיד".

4. עיי' גם בס' 'מעשה רוקח' (הל' סוטה ג, א).

הגרח"ק שליט"א בעצמו, מזכיר את ה'אבודרהם' בספריו (שיח השדה' (סוטה יט.) ו'נחל איתן' (סי' ה' או"ב), אולם לא לגבי שתיית המים. ועוד, ב'שיח השדה' (שם), אחר שהביא את ה'אבודרהם' הנ"ל, העיר: "מיהו ברמב"ן (ביס"מ' שרש יב) שכתב, **שמברכין על כל ט"ו עבודות כהונה**,⁵ **משמע שמברכין ג"כ על השקאת סוטה**". אוסיף, הדברים מצטרפים לכאורה, לדברי הרמב"ן המובאים לעיל.

שני דינים?

הגרא"פ (הנז"ל) **מחלק בין דין 'שתיית המים' לבין דין 'השקאה'** דבראש דבריו (שהובאו לעיל) כתב: "אם האשה יודעת שהיא טהורה ואין נפשה קצה במעט העפר, **תברך על המים 'שנ"ב'**, כי לא יהיו מרים לה". ובהמשך דבריו כתב: "**וצע"ג לי, מדוע לא יברך הכהן 'אקב"ו לעשות לסוטה ככל התורה הזאת'**, וכמו שמברכין בתורה על הקללות. עי' ירושלמי (מגילה ג, ז) ו'מסכת סופרים' (יב, ב): 'אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו, אלא קללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה. ובמכילתן (סוטה יז.): 'למעוטי קללות שבמשנ"ת'. ורש"י גורס 'ושבת"כ' עיי"ש ואולי מחמת שהקב"ה אמר: 'שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים' (שבת קטז.), **אין רצונו בברכתו מזאת, ועיקרו בין אדם לחברו**. עי' מש"כ רבינו (ה'ל' ברכות יא, ב): '**וכל מצות עשה שבין אדם למקום, בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה**'. שו"ר בריב"ש (סי' שצח), **הטעם שאין מברכין על הקל[ק]לה" עכ"ל**."

הוכחות שלא היו מברכים

ד. נ"ל להוסיף שני טעמים, מדוע לא התקינו שהאשה תברך: [א]. במשנה (סוטה כ.) אמרו, כי "אם נמחקה המגילה ואמרה איני שותה, מערערין אותה ("כלומר, פותחין פיה סלף בטובתה, וקופכין את המים לתוך גרונה" = רס"י (ס' יט:)) ומשקין אותה בעל כרחיה". (מסתברא, כי ברוב הפעמים הכריחוה). **בוודאי שלא הוסיפו להכריחה לברך ברכת שנ"ב!!** לכן, אפי' כשהסכימה לשתות אמרינן '**לא פלוג, ולא תברך**."

נצרך לכאן מש"כ הרמ"א (או"ח סי' רד סעיף ח): "**אם אנסוהו לאכול או לשתות, אע"ג דהחיד נהנה ממנו, אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך**" (עי' בנו"כ שם).⁶

[ב]. הרי הכהן היה סותר שערות ראשה ומגלה את לבה וכו'. (משנה סוטה א, ה), ואיך א"כ יכלו לתקן תקנה **שתברך במצב כזה?**

החת"ס (יתורת משה' נשא), הקשה, נאמר 'ופרע את ראש האשה'. (במדבר ה, יח). הנה, שער באשה ערוה (כמבואר בשו"ע או"ח סי' עה) וכו'. א"כ, **איך הזכיר הכהן שמו הקדוש נגד שערות מגולות?** ותירץ, דכל שהוא הכשר מצווה לית ב' משום 'והיה מחניך קדוש' (דברים כג, יד) עיי"ש. לא ניתן לומר כן על שתיית המים, דהרי אין לה מצווה לשתות. ומש"כ הגרח"ק שליט"א (לעיל ב'אות ז') דהוי 'ברכת המצוות', צ"ב כוונתו.

5. ראה מנחות (יח:).

6. **ובדין "השותה מים לצמאו" והגדרתו:** כתב ה'משנ"ב' (סי' רד, סעיף מ): "**השותה מים לצמאו - נראה דלאו דוקא לצמאו ממש, אלא בסתמא כל שהחיד נהנה מהמים מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברכה**, דאם אינו צמא כלל, לא היה החיד נהנה ממנו". ב'ביאור הלכה' (שם): "**השותה מים לצמאו וכו'.** עיין מה שכתבנו במ"ב, **דאם החיד נהנה השתיה בכלל לצמאו הוא**. ודע עוד, דמשמע מדברי הפוסקים [עיין ב'סידור רב עמרם' וב'חידושי רשב"א' (ברכות מא) ושאר ר' ראשונים] **דאם שותה מים לשרות האכילה שבמעיו, מקרי זה שותה לצמאו**. ואף דאנן פסקינן (בסימן קעד) דבתוך הסעודה אין לברך על מים ששותה, נ"מ מזה, להיכא דשותה אחר בהמ"ז כדי לשרות". ובשו"ת 'ציץ אליעזר' (חי"ח סימן טו - קונטרס 'משיבת נפש' פט"ו) כתב: "**העיר ראשונה ע"כ, הרב ר' יצחק דוב הלוי באמבערגער, (ראה 'שומר ציון הנאמן' בעריכת בעל 'ערוך לנר' (יא אייר תר"ז. עמ' א)), דלפי מ"ש הגר"א ב'שנות אליהו' (ברכות ו, ח), דז"ש השותה מים לצמאו וכו' פירוש, דוקא לצמאו אבל שלא לצמאו אין לברך כלל, לפי"ז השותה מי מעינות שקורין 'מינעראל - וואססער' [=מים מינרליים] לרפואה, לא היה לו לברך. והרב בעל 'ערוך לנר' חווה בשם את דעתו, דכיון שיש להם טעם שהחיד נהנה ממנו, דינם כשאר משקים וצריך לברך עליהם אף ששותה לרפואה**".

[היוצא ליהרג משקין אותו]

ה. בגמ' (סנהדרין מג.) מובא: "היוצא ליהרג, משקין אותו קורט [=גרגיר] של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו, שנאמר (משלי לא, ו) 'תנו שכר לאובד ויין למרי נפש'". [הגירסא במס' שמחות (פ"ב ה"ט): "ומשקין אותו יין ולבונה כדי שלא יצטערו"].

לפי האמור, יש לברר, אם 'היוצא' היה צריך לברך בפה"ג. היות ולא נמצא - לפי הנ"ל - בשום מקום במשנת חז"ל, גם לא מצאתי מי מהקדמונים או האחרונים שנו"נ בדין זה. משמע א"כ בפשיטות ש'היוצא' היה מברך. מאידך י"ל, דהיות ויש כאן צד פורענות-קללה⁷ אין מברכין, כאמור]

7. מובא ב'אבודרהם' (מעריב של שבת - מנהג ספרד): "ענין 'סברי מרנן', רבו הטעמים. יש אומרים שהטעם על שם דאמרינן בסנהדרין 'היו מוציאים אותו לסקלו, והיו משקין אותו כוס של יין חי בקורטי לבונה, כדי שתטרף דעתו עליו'. פירוש, ולא ירגיש בענין הסקילה. ויש רמז לזה היין, מן הפסוק, שנאמר (עמוס ב, ח) 'ויין ענושים ישתו'. פי', יין של אותם שעונשין אותם בדין ישתו. על כן אומר, 'סברי רבנן', כלומר, היש בדעת מורי ורבותי, שזה הכוס לחיים ולא למות, לברכה ולא לקללה. ולא יהיה כאותו שנגמר דינו, והם עונין: לחיי, לחיים יהיה ולא למות". וכ"כ. עוד ראשונים.